

УДК 137.016:78.73

Ольга КУЗНЕЦОВА

кандидат педагогічних наук, професор кафедри інструментальної підготовки вчителя Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна

КОМПЕТЕНТІСНИЙ НАПРЯМ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ТВОРЧО-ПРОДУКТИВНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ

Стаття розкриває специфіку компетентнісного напрямку підготовки студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів до творчо-продуктивної роботи з учнями. Цей напрям передбачає реалізацію творчої активності й ініціативи майбутніх фахівців під час набуття ними знань, умінь і навичок музично-просвітницької діяльності зі школярами. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва відбувається на основі збалансованої фахової підготовки студентів, взаємозв'язку музично-теоретичної, наукової інформованості й музично-виконавських і дослідницько-пошукових умінь, гнучкості та варіативності методичного забезпечення навчального процесу.

Ключові слова: фахова компетентність, майбутні вчителі музичного мистецтва, музично-просвітницька діяльність зі школярами.

Модернізація мистецької освіти в умовах нинішньої трансформації суспільства передбачає внесення певних змін у процес навчання майбутніх учителів музичного мистецтва з метою досягнення більш високого рівня їх фахової підготовки. Специфіка фахового навчання майбутніх учителів музики пред'являє особливі вимоги до їх професійної підготовки. Компетентнісний напрям цього виду підготовки сприяє актуалізації музично-просвітницької діяльності студентів зі школярами. У зв'язку з цим компетентнісний напрям передбачає реалізацію творчої активності й ініціативи майбутніх фахівців під час набуття ними знань, умінь і навичок музично-просвітницької діяльності зі школярами.

Творча активність та ініціатива в контексті зазначеного напрямку передбачає реалізацію пізнавальних можливостей майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі створення ними художньо-музичних образів творів. Такий підхід характеризується дотриманням низки навчальних орієнтирів (за Г. Падалкою), а саме: розгляд художньо-музичних творів на тлі естетико-філософських узагальнень суспільних явищ, історико-біографічних відомостей; поєднання змістовно-інтелектуальних і емоційно-почуттєвих характеристик сприймання з метою забезпечення його цілісності під час просвітницької діяльності; зміщення пріоритетів мистецького навчання з опанування художньо-технічних прийомів на цілісне охоплення духовної сутності художніх образів музичних творів [9, 17–18]. Тому цей напрям базується на реалізації компетентнісного підходу до формування творчої спрямованості майбутніх фахівців музичного мистецтва у сфері просвітницької діяльності з учнями.

У науковій літературі існують різні тлумачення категорії «компетентність», «компетентний», які хоч принципово і не відрізняються, проте визначають і підкреслюють різні аспекти цього поняття. Найчастіше поняття «компетентний» визначається як такий, що може, має право судити про щось. Словник української мови визначає, що компетентний – це такий працівник, який має достатні знання в якій-небудь галузі, який добре обізнаний з певної галузі, кваліфікований, має певні повноваження; повноправний, повновладний. Словник іншомовних слів трактує це поняття таким чином: «компетентний» (від лат. *competent* – належний, відповідний) – 1) обізнаний у певній галузі, якомусь питанні; 2) повноважний, повноправний у розв'язанні якоїсь справи; «компетенція» – (лат. *competentia* від *competere* – взаємно прагнути, відповідати, підходити) – коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи, коло питань, у якому дана особа має певні повноваження, знання; «компетентність» – поінформованість, обізнаність, авторитетність [10, 445].

Узагальнюючи сутність визначень, викладених у довідковій літературі, О. Єременко характеризує поняття «компетентний» таким чином: той, хто готовий вирішувати складні питання в умовах використання інновацій для досягнення мети на основі власної обізнаності в певній галузі. Компетентність – це здатність до суспільно-ціннісної діяльності на основі особистісного знаннево-практичного досвіду [3, 74].

Доречно підкреслити, що науковці приділяють багато уваги визначенню поняття «компетентність». Так, В. Кричевський обґрунтовує такі ознаки цього поняття: наявність знань для успішної діяльності, усвідомлення ролі цих знань для прак-

тики; набір операційних умінь, здатність творчо підходити до професійної діяльності [5, 31–39]. Т. Браже визначає структурними елементами професійної компетентності не тільки базові знання та вміння, а й ціннісні орієнтації спеціаліста, мотиви його діяльності, загальну культуру, стиль взаємодії з оточуючими, усвідомлення світу навколо себе і себе у світі, здатність до власного самовдосконалення, саморозвитку [1, 89–94].

Важливе значення приділяється визначенню інтелектуальної компетентності, яке дав І. Зязюн як особливому типу організації знань, що забезпечує можливість прийняття ефективних рішень, зокрема в екстремальних умовах. До елементів знань, що характеризують компетентну людину можна віднести:

- різноманітність (множинність різних знань про різне);
- артикульованість (елементи знання, які чітко визначені й взаємопов'язані);
- гнучкість (можливість швидкої зміни змісту окремих елементів знання і зв'язків між ними під впливом об'єктивних факторів);
- швидкість актуалізації (оперативність і легка доступність знання); можливість його використання в різноманітних ситуаціях;
- наявність ключових елементів;
- категоріальний характер (визначається роль того типу знань, яке подається у вигляді загальних принципів, підходів, ідей);
- володіння не лише декларативними знаннями (про те «що»), але й процедурними (про те «як»);
- наявність інформації про власне знання [4].

Н. Кузьміна використовує поняття «професійно-педагогічна компетентність». На її думку, це здатність педагога перетворювати специфіку спеціальності, носієм якої він є, на засоби формування особистості з урахуванням тих обмежень і умов, яким повинен відповідати навчально-виховний процес [6, 54]. Тому під професійною компетентністю вчителя слід розуміти глибоке знання педагогом особливостей навчально-виховного процесу, сучасні проблеми педагогіки, психології та предмету викладання, а також уміння застосовувати ці знання у своїй повсякденній практичній роботі.

Таким чином, робить висновок О. Єременко, «професійна компетентність» тлумачиться як досить широке поняття. Компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва розуміється як широка обізнаність у галузі музичного мистецтва й педагогіки; володіння не тільки знаннями, а й фаховими вміннями; наявність досвіду художньо-виконавської роботи засобами мистецтва [3]. У професійній компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва опосередковано відтворю-

ються їх естетико-педагогічні орієнтації, рівень загальної культури, здатність до творчого самовираження, самовдосконалення.

Аналіз наукової літератури дає можливість визначити пріоритетні шляхи формування професійної компетентності майбутніх учителів, серед яких:

- забезпечення фундаментальної основи мистецького й педагогічного навчання у вищому навчальному закладі;
- досягнення зорієнтованості навчального процесу на профілізацію музичної підготовки;
- систематична активізація досвіду художньо-фахової, педагогічної та наукової діяльності студентів.

О. Михайличенко відносить професійну компетентність вчителя музики до внутрішніх структурних компонентів педагогічної майстерності, яку визначає як сукупність професійної компетентності, педагогічних здібностей та педагогічної техніки. Професійну компетентність викладача музичних дисциплін науковець визначає як гармонійне поєднання його музичних знань, педагогічно спрямованої свідомості та психолого-педагогічного мислення [8, 92].

Професійна компетентність є інтегральною професійно-особистісною характеристикою педагога, яка визначає якість його діяльності, виражається в здатності діяти адекватно, самостійно і відповідно в динамічній професійній ситуації, відображає готовність до самооцінки і до саморозвитку; виявляється в професійній активності педагога, що дозволяє характеризувати його як суб'єкта педагогічної діяльності й спілкування.

На думку М. Михаськової, фахова компетентність є здатністю майбутнього вчителя музики до музично-освітньої діяльності на основі музично-педагогічних знань і умінь, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до явищ музичного мистецтва. На основі структурного аналізу дослідниця визначає систему критеріїв та показників сформованості фахової компетентності, які містять: ступінь теоретичної обізнаності, характер досвіду музично-освітньої діяльності, змістовність ціннісних орієнтацій, рівень мотивації навчально-педагогічної діяльності.

Отже, ефективність становлення професійної компетентності забезпечується в умовах глибокого осягнення фундаментальних знань у напрямі поліпшення музично-професійної підготовки; оволодіння багатоаспектною сферою музично-теоретичних знань; використання наукової інформації з педагогічних дисциплін з метою вдосконалення музично-педагогічної практики.

Узагальнення наукового доробку дає підстави стверджувати, що формування професійної

компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва відбувається на основі збалансованого розвитку напрямів професійної підготовки студентів, взаємозв'язку музично-теоретичної та наукової інформованості й музично-виконавських і дослідницько-пошукових умінь, гнучкості та варіативності методичного забезпечення.

Серйозної уваги в сьогоденні ступеневої освіти потребує питання активізації досвіду музично-фахової діяльності студентів. Аналіз мистецько-фахового досвіду включається у процес формування професійної компетентності як джерело інформації, як мотиваційний стимул, що задає професійній діяльності мету й очікувані результати як засіб розвитку виконавської культури.

Таким чином, О. Єременко тлумачить професійну компетентність у рідчизі акмеологічного підходу як цілісну систему музично-педагогічних, науково-дослідницьких знань, умінь, фахового досвіду, здібностей студентів та результативності показників їх діяльності; а формування означеного феномену передбачає спрямування навчального процесу на забезпечення інтеграційних процесів, взаємодії загальнопедагогічних і мистецько-фахових надбань, актуалізацію взаємозв'язку між музично-естетичним навчанням і практикою художньо-творчої самореалізації студентів [3].

Для нашого дослідження важливим є тлумачення А. Маркової, яка визначає такі складові компетентності:

- інформаційна компетентність, яка спрямована на опанування інформаційними технологіями, усвідомлення різних видів інформації (аналіз друкованих і електронних джерел, систематизація та узагальнення отриманої інформації, використання її в педагогічній діяльності);
- комунікативна компетентність, спрямована на передачу педагогічного та професійного досвіду засобом вербального спілкування із суб'єктами навчального процесу;
- продуктивна компетентність, спрямована на отримання позитивного результату шляхом запровадження в навчальний процес комплексу ефективних організаційних, творчих, виховних, методичних технологій;
- акмеологічна компетентність, орієнтована на саморозвиток, творчість, самовизначення, самоосвіту, самоаналіз власного професійного рівня;
- естетична компетентність, характеризується здатністю особистості функціонувати за традиційними, загальновизнаними етичними канонами;
- психологічна компетентність, розкривається у здібностях викладача використовувати психологічні засоби впливу на організацію навчального процесу;

- предметна компетентність, характеризується рівнем освіченості фахівця та досвідом роботи в певній сфері діяльності;
- соціальна компетентність, передбачає вміння особистості орієнтуватися в суспільному середовищі з урахуванням його потреб і вимог у різних соціальних сферах;
- математична компетентність, передбачає вміння кількісної обробки інформації;
- етична компетентність, характеризується особистими якостями особистості (доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність) [7, 48–49].

Компетентність характеризується спеціальним структурованим набором знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють особистості визначити, тобто ідентифікувати та розв'язувати, незалежно від контексту, проблеми, котрі характерні для певної сфери діяльності [9, 118]. Формування компетентності майбутніх фахівців з музичного мистецтва відбувається не лише під час вивчення предмета чи групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти внаслідок впливу середовища [2, 231]. Адже, компетентнісний підхід полягає в усвідомленні сприйнятих студентами значень завдяки мисленню відображення фантазії.

Доцільно зазначити, що реалізація компетентнісного напрямку підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва зумовлюється досягненням когнітивної психології – наукової галузі, що вивчає всі психічні процеси, які опосередковані пізнавальними (когнітивними) факторами. Так, Л. Виготський досліджував проблему суспільно-історичної детермінації психіки особистості; О. Леонтьєв та О. Лурія розглядали застосування діяльнісного підходу в процесі дослідження свідомості й психіки людини тощо.

Отже, реалізація компетентнісного напрямку підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до музично-просвітницької діяльності зі школярами відбувається в процесі засвоєння ними необхідних фахових знань, умінь і навичок, розширення мистецької ерудиції, мистецтвознавчого тезаурусу, соціалізації особистісного просвітницького досвіду тощо. Сформованість цього напрямку включає широку ерудицію студентів у сфері музичного мистецтва, глибоке розуміння художньої мови музичних образів. Формування мистецької ерудиції (від лат. *eruditio* – освіченість, ученість) базується на процесі пізнання мистецтва та передбачає цілісний розвиток мистецьких культурологічних знань, широку обізнаність у галузі мистецтва, розуміння стильових та жанрових особливостей виконуваних музичних творів у просвітницькій діяльності зі школярами.

Список використаних джерел

1. Браже Т. Г. Развитие творческого потенциала учителя / Т. Г. Браже // Сов. педагогика. — 1989. — № 8. — С. 89—94.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 374 с., С. 231.
3. Єременко О. В. Основи магістерської підготовки. Теорія і практика реалізації в системі музично-педагогічної освіти : навчально-методичний посібник / О. В. Єременко. — Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2012. — 292 с., С. 74.
4. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. — К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. — 302 с.
5. Кричевский В. Ю. Совершенствование знаний директора школы об управлении / В. Ю. Кричевский // Директор школы в системе повышения квалификации. — М. : Изд-во АПН СССР, 1983. — С. 31—39.
6. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан. — СПб., 1993. — 54 с.
7. Маркова А. К. Психология труда учителя / А. К. Маркова. — М. : Просвещение, 1993. — С. 48—49.
8. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія / О. В. Михайличенко. — Суми : Наука, 2004. — 210 с.
9. Падалка Г. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. Падалка. — К. : Освіта України, 2008. — С. 17—18.
10. Современный словарь иностранных слов. — СПб. : Комета, 1994. — 740 с.

References

1. Brazhe T. H. Razvytiye tvorcheskoho potentsyala uchytelya / T. H. Brazhe // Sov. pedahohyka. — 1989. — № 8. — S. 89—94.
2. Honcharenko S. U. Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk / S. U. Honcharenko. — K. : Lybid', 1997. — 374 s., S. 231.
3. Yeremenko O. V. Osnovy mahisters'koyi pidhotovky. Teoriya i praktyka realizatsiyi v systemi muzychno-pedahohichnoyi osvity: navchal'no-metodychnyy posibnyk / O. V. Yeremenko. — Sumy : VVP «Mriya-1» TOV, 2012. — 292 s., S. 74.
4. Zyazyun I. A. Krasa pedahohichnoyi diyi / I. A. Zyazyun, H. M. Sahach. — K. : Ukrayins'ko-fin'kyu instytut menedzhmentu i biznesu, 1997. — 302 s.
5. Krychevskyy V. YU. Sovershenstvovanye znanyy dyrektora shkoly ob upravlenyy / V. YU. Krychevskyy // Dyrektor shkoly v systeme povyshenyua kvalyfykatsyy. — M. : Yzd-vo APN SSSR, 1983. — S. 31—39.
6. Kuz'myna N. V. Profyessyonalizm pedahohicheskoy deyatelnosti / N. V. Kuz'myna, A. A. Rean. — SPb., 1993. — 54 s.
7. Markova A. K. Psykholohyya truda uchytelya / A. K. Markova. — M. : Prosveshchenye, 1993. — S. 48—49.
8. Mykhaylychenko O. V. Osnovy zahal'noyi ta muzychnoyi pedahohiky: teoriya ta istoriya / O. V. Mykhaylychenko. — Sumy : Nauka, 2004. — 210 s.
9. Padalka H. Pedahohika mystetstva (teoriya i metodyka vykladannya mystetskykh dystsyplin / H. Padalka. — K. : Osvita Ukrainy, 2008. — S. 17—18.
10. Sovremenny slovar' ynostrannykh slov. — SPb. : Kometa, 1994. — 740 s.

Кузнецова О. А. Компетентностное направление подготовки учителей музыкального искусства к творчески-продуктивной работе с учащимися

Статья раскрывает специфику компетентностного направления подготовки студентов факультетов искусств педагогических университетов к творческо-продуктивной работе с учениками. Это направление предполагает реализацию творческой активности и инициативы будущих специалистов во время приобретения ими знаний, умений и навыков музыкально-просветительской деятельности со школьниками. Формирование профессиональной компетентности будущих учителей музыкального искусства происходит на основе сбалансированной профессиональной подготовки студентов, взаимосвязи музыкально-теоретической, научной информированности, а также музыкально-исполнительских и опытно-поисковых умений, гибкости и вариативности методического обеспечения учебного процесса.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущие учителя музыкального искусства, музыкально-просветительская деятельность со школьниками.

Kuznetsova O Competent direction of training teachers of musical art for creative and productive work with students

The article reveals the specifics of the competence direction of preparing students of the faculties of arts of pedagogical universities in creative and productive work with students. This direction assumes realization of creative activity and initiative of future specialists during the acquisition of knowledge, skills and skills of musical and educational activities with schoolchildren. Formation of professional competence of future teachers of musical art takes place on the basis of balanced professional training of students, the interrelation of musical, theoretical, scientific information, as well as musical performance and experimental search skills, flexibility and variation in the methodological support of the learning process.

Keywords: professional competence, future teachers of musical art, musical and educational activities with schoolchildren.

Стаття надійшла до редколегії 12.11.2017